

Granasztói Pál

A BALATONNÁL

Kiadatlan rész a „Vallomás és búcsú”-ból

Nemrégén a Balaton déli partjára utaztam, egyedül, meg-megálló döcögő személyvonaton. Kerestem a büfékocsit, és hirtelen szembetalálkoztam egyik unokatestvéremmel, most már természetes, őszülő, középkorú asszonnyal. Gyerekkorunkban sokat voltunk együtt, sőt valamikor ők is velünk nyaraltak Balatonföldváron. Nem láttam vagy tíz éve. Ősztönössé vált mozdulatom, valahányszor távolabbi rokonokat, egykori társaságombeli ismerőst láttam, az elkerülés volt. De ezt most nem tehettem, mert meglátott, élém állt, és örvendezve üdvözölt. Az elkerülés ősztöne tovább működött bennem; néhány udvarias szó, válasz után elbúcsúztam azzal az ürüggyel, hogy társaságban utazom. Sajnálkozott, és búcsúzóul kicsúszott belőle gyermekkori, a családban még olykor felbukkanó becenevem, amitől később már csaknem irtóztam. – Na szer-vusz, Lajkó! – csengett a szava utánam.

Visszamentem a helyemre, és kinéztem az ablakon. Ekkor már a Balaton mellett jártunk, fenn a magasban. Lenn a parton, a mélyben, apró nyaralók fehérlettek a reggeli napfényben. A víz zöldeskék tükre mozdulatlanul és folyékonyan fénylett. Hétköznap volt és nyár utolja, így csak egy-egy vitorlás látszott nagy távolban. Tihany, a füredi part a túloldalon párás foltokba veszett.

Aliga fölé értünk, ahol szüleim nyaraltak, még születésem előtt, még mielőtt Földváron béreltek volna nyaralót. Aligáról keveset beszéltek otthon, fájdalmas emlék hallgatásba burkolta. Itt halt meg hirtelen támadt betegségben hároméves korában egy leánytestvérem, aki a bátyám után született. Gyermekkoromban néha még emlegették, aztán lassan feledésbe szüllyedt. Kis emléke elhalványodott, akár az az egyetlen, elfakult amatőr fénykép is, mely megmaradt róla. Ezen már csak egy vézna, meztelen felsőtest és egy nevető gyermekarc meredt elő, szinte a semmiből, körülötte minden – a teste, a háttér – egybefolyt.

Aliga – ez a név, ez a hely most valami furcsa, lét előtti, párás sejtelemvilágot keltett életre bennem, melyben még nem éltem, és talán már mégis éltem. Amikor apám még kezdő orvos volt, szőke oldalszakállt, nyáron is magas keményített gallért viselt – anyám szép fiatal asszony, aki nagy, kerek, az arcát árnyékba borító szalmakalapban járt. Amikor még fiatal házások voltak, és karonfogva sétáltak, üldögéltek ezen a parton, itt alattam, ahol ház még alig állt, mert akkoriban kezdett nyaralókkal betelepülni. Majd eszembe jutott: talán meg sem születtem volna, ha a testvérem nem hal meg. Talán csak később, egy-két év múlva született volna tőlük egy másik gyerek – leány, fiú? – s ez már nem én lettem volna. Vagy mégis én? – Ebbe csaknem belezavarodtam.

„Lajkó” – csengett fülemben a név, amely később úgy feszélyezett, könyörögtem, ne szólítsanak így, abba is hagyták. Most azonban szinte búvszóként hatott, és teljes egészében visszahozta a múltat, a szülőket, a Balatont, ezt a napfényes, langyos, iszapos vizet – mintha belőle, mint valami magzatvízből születtem volna, vagy pedig ez lett volna az a tó, ahonnan – mint gyermekkoromban mondogatták – a golya hozott engem is, más gyerekeket is.

Hirtelen kedvesnek éreztem ezt a szót és az unokatestvéretem, a hangját is. Miért hagytam ott oly kurtán-furcsán, hazugsággal? Visszamentem megkeresni, de már nem találtam, közben leszállt. A vonat most Földvára ért. Láttam hátulról a nagy fák árnyékában álló parti villákat, előttük a fasoros sétányt, a Balatonnak a házak között megmecsillanó darabjait. Majd a vonat elhagyta Földvárt is, és csupasz partok, nádasok mentén haladt tovább. Elhatároztam, hogy minél előbb visszajövök ide körülnézni...

Olyan volt, mintha felfedezőútra indultam volna. Az állomásnak az alkonyati napfényben vöröslő salakozott térségén megálltam bámészkodni. A fiatalember koromból jól ismert kép volt körülöttem: cukrászdák, ahol táncoltam, teniszpályák, ahol teniszeztem – de én most mást kerestem. Azt, amit akkor eszembe sem jutott keresni: a még régebbi Földvárt, a gyermekkorit. Amire ráakódott ez a másik s most talán egy harmadik is, miként bennem is egymásra rakódtak az évtizedek. Mert megint más volt Földvár: most már nem fehér teniszruhás lányok, fiúk, yachtsapkás férfiak sétálgattak itt, hanem egy-két hétre idejött üdülők, köztük munkások, falusiak. Kissé tanácstalanul lődörögtek, hallgatták a zenét a cukrászda kerítése mellől, kívül az utcáról, vagy a vasúti vendéglő teraszán kártyáztak, söröztek.

Átnéztem rajtuk, szinte nem is láttam őket. Szemem azt a képet, azokat a házakat, fákat, utakat kereste, amiket gyerekkorában is már láthatott. Ebben építész mivoltom segített – jól meg tudtam különböztetni a korábban és későbbben épült épületeket, sőt az átalakításokat, toldásokat is. Apránként kiszűrtem a mostani képből az egykorit. Befelé, szemben az állomással templom állt, egy nagy rét helyén, ahol valamikor virágot szedtünk. Ha becsuktam a szemem, a templomot nem láttam, csak a rétet, magas fűvel, sok vadvirággal. Női alak emelkedett ki belőle, malomkeréknyi sárga szalmakalapban, hajlongott, virágot szedett. Talán Scheidlné volt, talán egy másik földvári asszonyismerős. Gyerekek – apró fehér pontok – sereglettek körülötte, összekeveredtek a virágokkal, el-eltűntek a fűben. Pedig a valóság, mihelyt felnyitottam a szemem, a vörös téglás új templom volt a rét helyén. A régi gurítható sorompó helyén is új és más, egy emelhető volt, annak a helyén, ami úgy tetszett nekem, és amit a mások tetszésére mindig „soompó”-nak mondtam. De a vasút a régi volt. A nyílegyenes pálya mindkét irányban most is a végtelenbe vészett, most is apró fekete füstölgő pont látszott az egyik végében, a távolodó vonat. De az csak most tűnt fel nekem, ami ezt a vasutat – gyermekkorom zöld vagonos, sárgaréz pántos Déli-vasútját – itt ezen a tájon oly barátságossá teszi: az, hogy fasorban, szinte lugasban halad, a kertek alján, a fák két oldalról összebörülnek a pálya fölött, beárnyékolják, alsó ágaik meg is pörkölődtek, kormosak. Olyan békésnek, családiasnak tűnt ez a vasút most nekem itt, szinte a kertekhez, házakhoz tartozónak, s közben mégis vasútnak: a távolból jövőnek és a távolba elvezetőnek. Mert jólesett nézni ezt a messzeségbe vésző nyílegyenes fekete sínpart a fák összehajló ágai alatt, a fényfoltot a végében, a fasoron túl – mint valami légvonatot, úgy húzta tekintetemet, emlékezetemet ki innen, a jelenből, a messzi múltba.

A sorompón át kimentem, nagy, árnyas fák alatt, a partra, a fasoros sétányra. Itt alig lézengtek. Kék tréningruhás fiúk, leányok röplabdáztak egy ideig, majd elmentek. A lemenő nap páraréteg mögé süllyedt, mint valami zsebbe, a badacsonyi hegyek fölött. A víz is elnéptelenedett, még néhány késői fürdőző volt benne, de már jöttek kifelé, törülköztek, és ők is eltűntek. Most már egyedül voltam. Eleinte még a későbbi Földvára emlékeztem, a villákról eszembe jutott, kik nyaraltak itt. Ha lehunytam a szemem, látni véltem a fasorban alkonyatkor fel-alá sereglő nyaralókat, ismerősöket, szinte véltem szembejönni a Brandesheim lányokat nevetve, jókedvűen, fiúkkal körülvéve – majd kinyitottam a szemem, és eltűntek mind, és ha ismét becsuktam, akkor sem

ők jöttek elő, hanem most már a régi Földvár: a napfényes sétány, a csillogó víztükör, melynek akkor nem láttam túlsó partját, a fából ácsolt, cölöpökön álló vízi fürdőházak, a sok-sok zsvajgő, kiáltozó, fröcskölő gyerek a vízben, a fürdőkalapos, kesztyűs nők, a csíkos fürdőtrikójú férfiak, a fürdőzők közé hatoló vitorlások. A faházak már nem voltak ott a vízben, és ez most még elhagyatottabbá tette a partot. A hold is már az égen állt, és mind fényesebb lett, mert a nap már csak maradék fényét osztotta a felhők mögül. Még egy-két ember állt most a parton, távolabb, és nézte az alkonyatot, a rózsaszín, lila, kék árnyalatokat, színfátylak pillanatnyi váltakozásait a vízen.

Nehéz volt elszabadulnom innen, ettől a helytől, ahová eszméletemnek szinte legelső szálai fűztek, bármennyire más lett, képszerűbb, határoltabb, borúsabb. Visszaforchtam, és a parti villákat néztem, az egykori nagy nyaralókat, amelyekből most üzemi, vállalati üdülők lettek. Olyan mások voltak, mint a későbbiek, a modernebbek – kétszer-háromszor is akkorák, és ormótlanok, bonyodalmasak, hatalmas tetőzettel, tornyokkal, verandákkal, zsalugáteres ablakokkal. Valami nagy kényelemről, nyugalomról, állandóságról és zárkózottságról adtak hírt, miként a tágas, árnyas kertek is körülöttük, a nagy fák fölöttük, miként az egész régi Balatonföldvár, fasoraival, parkjaival, yachtklubjával, mólójával – ahol akkor tulajdonképpen csak néhány tucat család nyaralt. Megismerni véltem azt a villát is, ahol Scheidlék nyaraltak sok éven át, ahol egyszer a veranda mögött, egy sötét átjáróban bögttem, mert féltem a verandára érkező sok idegentől, nem akartam meginni a kakaót. A villa zárva volt, üres – úgy állt ott, mint egy sárga sírkő. De úgy álltak ott a többiek is – közismert jómódú polgári családok egykori nyaralói – elhagyottan, mint valami temetőben, a fasoros főút mentén a sírboltok, egy-egy család emlékeként.

Még egy búcsúpillantást vetettem a néptelen parti sétányra, melynek kettős fasora úgy húzta-vonta tekintetemet a múltba, akár az imént a vasúti pálya, és elindultam befelé, a sorompón át. A villák láttán kedvem támadt megkeresni a miénket, az egykorit, ahol több évig nyaraltunk. Ez sem jutott eszembe azelőtt, amikor még Brandesheimékkel szórakoztam itt. Nyaralónk helyén egy szörnyházat találtam, kietlen pusztaság közepette – helybeli pallérok által toldozott-foldozott alkotmányt, bádogtornyokkal, kupolákkal, rózsaszínű vakolattal, gipszcirádákkal –, egy üzletházat, amelyben fodrász, trafik, söntés volt. Még elijesztőbb volt a kert, gyermekkoromnak a külvilágtól elzárt kis paradicsoma, egykor kavicsos útjaival, fehér padjaival, ahol felnőttek álltak elem tornyokként, mosolyogtak, simogattak, én zavaromban a harisnyám szegélyét cibáltam, ahol egyszer megkérdézték, hány éves vagyok, és én – így emlékszem – azt feleltem: hároméves – ez a kert semmivé lett, a sövénynek híre-hamva sem volt, néhány söntéshez tartozó kocsmaasztal, szék állt benne üresen, a földön letaposott fű, szemét. Az üzletek már zárva voltak, de lakhattak is a házban, mert rádió bömbölte a híreket az egyik ablakból. Majd traktor jött erre az úton, kocsit húzott, reszketett és pöfögött, a por szállt utána. Innen hamar el kellett mennem.

Már úgy gondoltam, jobb is, ha hazamegyek, minek bolygatni ezeket a régi dolgokat, ilyen elváltozásokat látni – amikor egykori nyaralónkkal szemben megpillantottam egy ösvényt, mely szinte észrevétlenül torkolt ki az útra. Erre nem emlékeztem, de most hirtelen valami hívogatót, csábítót éreztem benne. Sétaút volt, fák közé vezetett, és hamarosan kis erdőbe ért. Jobb felől tisztás mentén haladt, bal felől pedig erdő borította meredek domboldal lábánál. Az imént, az úton még találkoztam emberekkel, de itt már nem járt senki. A csendben, a hűvös árnyékba boruló erdei ösvényen most úgy éreztem, mintha varázserdőbe hatolnék – olyanba, amilyent Ferenczy Károly festett a *Három királyok* mögé – a gyermekkor varázserdejébe. Szinte lábujjhegyen, óvatosan

lépkedtem előre, akárcsak valami tilosban vagy veszélyes helyen. Mert hirtelen, mint fantomok, megrohantak az emlékek, olyanok, amelyekre soha később nem emlékeztem. Egyszerre ismerős lett az út, mélyen és nagyon – hiszen bizonyára gyakran hoztak ide sétálni –, és képek raját keltette életre bennem. A Scheidl lányokat láttam sötétkék, sárgaréz gombos kis matrózkabátokban, szőke hajukon hatalmas máslik. Szederbokrokra emlékeztem, vastag, érett fekete szederre, amiből itt csipegettem. Siklóra, amint áttekergett keresztbe az úton, amitől elrémültem. Majd a dajkánkra – természetes, pruszkos parasztmenyecskére –, aki akkor újszülött húgomat szoptatta, és engem is gondozott – a nagy, erős mellére, melyből a tej kibuggyant, és amit szerettem nézni, ha húgomat szoptatta, sőt a kedvemért nyomogatta is, hogy a tej kis fehér szökőkutakban előtörjön, mert ezen nagyokat kacagtam. Eszembe jutott a sokrétű ráncos szoknyája, ami úgy suhogott, és a sötétség, ami alóla kilátszott, s mindig izgatott, akárcsak később is, gyerekkoromban, a kanálisok, a barlangok, az alagutak. – De hiszen nem lehet messze innen a vasút sem! – jutott eszembe –, mert mindig megálltunk itt nézni, ha jött, a vonatot. És csakugyan megláttam a tisztás túloldalán, a felnyíló bokrok között a pálya egy darabját. A fénylő sínek látása most szinte megnyugtatót – valami tárgyilagos volt benne, és az is jólesett, hogy itt van, ahol volt, ahol lennie kell. Majd hirtelen felrémlt bennem egy szerpentin út, fehér korláttal, mely valahonnan innen felvezetett a dombtetőre, egy kis kápolnához – és ebben a pillanatban, mintegy varázsütésre, megjelent az út is, de már korlát nélkül. Itt megálltam, és itt jutott eszembe az anyám.

Talán azért itt, mert – és erre is csak most emlékeztem vissza – itt vártuk mindig, a dajkával, a Scheidl lányokkal, ennek a szerpentin útnak a lábánál, hogy lejöjjön a dombról, a kápolnából. A fehér korlát mentén lépkedett lefelé, a fákön átszűrődő fényben, fényfoltokban, földig érő harangszoknyában, karcsúra fűzve, puffos ujjú, magas gallérú blúzban, rajta is nagy, lehajló karimájú kalap. Leányos arca, mindig mosolygó fekete szeme kiragyogott a kalap árnyékából. Most már csak őreá gondoltam, a fiatal anyámról, és úgy éreztem: most, most – talán végre megközelíttem őt. Talán ezért kellett idejönnöm. Csend volt, messze, messze, az országút felől pöfögött még a traktor. Vonat se jött, a sínek némán csillogtak a bokrok mögött. A madarak már régen elhallgattak. Elindultam fel az úton, szinte ölelébe, aki emlékezetemben most itt lefelé jött. Néhány forduló után felértem a kápolnához. Itt sem volt senki, és ide már nem is hallatszott semmi. Belestem a kápolna ablakán: csupasz, meszelt falakat, egyszerű oltárt láttam sok virággal, néhány térdeplős padot. A kápolna mögött feltárult a Balaton: olajsima tükre szürke volt, akár most már az ég is, a hold fénye kezdett megcsillanni benne, a nappal világossága, távol az ég alján, már csaknem elfogyott. Meredek szélén álltam, alattam homokos partszakadék, lábamnál bozótok, közöttük le lehetett látni a hegy lábáig. Néhány szentjánosbogár csillant meg a bozótok között. Lent most, mélyen alattam ismét megcsillant egy helyen a sínpár is, más nyoma embernek, civilizációnak innen nézve nem volt. A lámpák még nem gyúltak ki sehol. Denevér röppent fel a kápolna felől, s néhány hangtalan kör után eltűnt. A tó szinte ősviláginak látszott így, dermedt mozdatlanságával, a lassan mindent elnyelő szürkességben. Most a tó emlékeztetett anyámról, arra, hogy bizonyára sokszor látta, nézte ő is innen, a reggeli napfényben, távoli, eldőlő vitorlásokkal. Sőt ő és a tó most bennem egybefolyt. Ő is oly nyugodt volt mindig. A szeme oly csillogó, mint ez a víztükör, és olyan távoli. Egy nagy-nagy ölnék éreztem most innen fentről ezt a tavat, amibe úgy szeretnék belehullani, és nem lehet.

(1957)